

УДК 94(476)

І. А. Андарала

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў

**ШКОЛЫ РАБОЧАЙ І СЕЛЬСКОЙ МОЛАДЗІ БЕЛАРУСІ
Ў ПАСЛЯВАЕННЫЯ ГАДЫ**

Пасля пераможнага завяршэння Вялікай Айчыннай вайны перад партыйна-савецкімі органамі рэспублікі ўсіх узроўняў, Наркамасветы, абласнымі, раённымі і гарадскімі аддзелаў народнай адукацыі паўстала выключна важная задача – ажыццявіць рэалізацыю ўсеагульнай абавязковай адукацыі дзяцей школьнага ўзросту і стварыць умовы для завяршэння сямігадовай і сярэдняй адукацыі той частцы моладзі, якая ва ўмовах вайны і фашысцкай акупацыі была пазбаўлена магчымасці наведваць школу, а пасля вайны працавала на вытворчасці.

Важкі ўклад у ажыццяўленне ўсянавуча і павышэнне адукацыйнага ўзроўню насельніцтва Беларусі ў складаны пасляваенны перыяд унеслі школы для працуючай моладзі, якія давалі магчымасць атрымаць юнакам і дзяўчатам неабходную агульную адукацыю без адрыву ад вытворчасці, а затым паступіць у сярэднія спецыяльныя і вышэйшыя навучальныя ўстановы, што мела вялікае палітычнае, абароннае і гаспадарчае значэнне.

У артыкуле раскрыты сацыяльна-эканамічныя абставіны стварэння ў сістэме агульнай сярэдняй адукацыі Беларусі (сярэдня 1940-х гг.) новых тыпаў навучальных устаноў – школ рабочай моладзі і вячэрніх школ сельскай моладзі. На аснове нарматыўна-прававых дакументаў і архіўных крыніц прааналізаваны працэс станаўлення і функцыянавання гэтых навучальных устаноў у пасляваенныя гады (1945–1950 гг.). Акрэслена кола праблем, якія ўскладнялі дзейнасць агульнаадукацыйных школ для працуючай моладзі, паказаны шляхі іх пераадолення. Прыведзены статыстычныя дадзеныя аб дынаміцы колькаснага росту сеткі школ рабочай моладзі і вячэрніх школ сельскай моладзі ў рэспубліцы, іх вучнёўскіх кантынгентаў.

Ключавыя словы: агульнаадукацыйная школа, адукацыя без адрыву ад вытворчасці, школа рабочай моладзі, вячэрняя школа сельскай моладзі, кантынгент навучэнцаў.

Для цытавання: Андарала І. А. Школы рабочай і сельскай моладзі Беларусі ў пасляваенныя гады // Труды БГТУ. Сер. 6, История, философия. 2025. № 1 (293). С. 83–88.

DOI: 10.52065/2520-6885-2025-293-14.

I. A. Andarala

Belarusian State University of Culture and Arts

**SCHOOLS FOR WORKING AND RURAL YOUTH OF BELARUS
IN THE POST-WAR YEARS**

After the victorious end of the Great Patriotic War, the party and Soviet bodies of the republic at all levels, the People's Commissariat of Education, regional, district and city departments of public education faced an extremely important task – to implement universal compulsory education for school-age children and create conditions for the completion of seven-year and secondary education for that part of the youth who, during the war and fascist occupation, were deprived of the opportunity to attend school and after the war worked in production.

A significant contribution to the implementation of universal education and the improvement of the educational level of the Belarusian population in the difficult post-war period was made by schools for working youth, which provided young men and women with the opportunity to receive the necessary general education without being separated from production, and then enter secondary specialized and higher educational institutions, which was of great political, defense and economic importance.

The article reveals the socio-economic circumstances of the creation of new types of educational institutions in the general secondary education system of Belarus (mid-1940s) – schools for working youth and evening schools for rural youth. Based on regulatory documents and archival sources, the process of formation and functioning of these educational institutions in the post-war years (1945–1950) is analyzed. A range of problems that complicated the activities of general education schools for working youth is outlined and ways to overcome them are shown. Statistical data on the dynamics of the quantitative growth of the network of schools for working youth and evening schools for rural youth in the republic, their student contingents are presented.

Keywords: general education school, in-service education, school for working youth, evening school for rural youth, contingent of students.

For citation: Andarala I. A. Schools for working and rural youth of Belarus in the post-war years. *Proceedings of BSTU, issue 6, History, Philosophy*, 2025, no. 1 (293), pp. 83–88 (In Belarusian). DOI: 10.52065/2520-6885-2025-293-14.

Уводзіны. У першыя пасляваенныя гады, на-раўне з аднаўленнем разбуранай вайной і акупацыйнай школьнай адукацыі вялікая ўвага савецкай дзяржавы надавалася станаўленню сістэмы навучання насельніцтва без адрыву ад вытворчасці ў школах рабочай і сельскай моладзі. Гэта было абумоўлена неабходнасцю ў кароткі тэрмін не толькі ліквідаваць наступствы вайны, але і рэзка павялічыць узровень прамысловай і сельскагаспадарчай вытворчасці.

Фактычна, у пасляваенныя гады школы рабочай і сельскай моладзі з’яўляліся адным са сродкаў мадэрнізацыі і ўдасканалення савецкага грамадства. Яны не проста давалі веды, а падымалі агульную культуру і грамадзянскую актыўнасць савецкіх людзей. Школы рабочай і сельскай моладзі далі магчымасць мільёнам людзей атрымаць сямігадовую і сярэдняю адукацыю, сацыяльна адаптавацца, прадоўжыць навучанне ў сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных установах, знайсці свой шлях у жыцці.

Агульную адукацыю моладзі без адрыву яе ад працы ў вытворчасці правамерна разглядаць як сістэму, якая мела ўласную гісторыю фарміравання, прынцыпы, функцыі, структуру, арганізацыю. Яе развіццё ў Беларусі поўнаасцю залежала ад сацыяльна-эканамічных і палітычных працэсаў, якія адбываліся ў савецкай дзяржаве. Аднак станаўленне школ для працуючай моладзі ў Беларусі мае сваю сацыяльна-культурную перадагісторыю, логіку развіцця і спецыфічныя асаблівасці.

На жаль, генезіс школ рабочай моладзі і вячэрніх школ сельскай моладзі рэспублікі пакуль не атрымаў глыбокага даследавання, многія аспекты станаўлення і развіцця сістэмы застаюцца нявывучанымі і неасветленымі.

Асноўная частка. Ідэя спалучэння працы падлеткаў на вытворчасці з іх тэарэтычнымі заняткамі ў школе належыць англійскаму філосафу і педагогу, аднаму з першых сацыяльных рэфарматараў Роберту Оўэну. Перавагу такога спалучэння ён бачыў не толькі ў павышэнні прадуктыўнасці працы падлеткаў, але і ва ўдасканаленні іх асобы.

Ідэя Р. Оўэна аб арганізацыі навучання працуючай моладзі без адрыву яе ад вытворчай працы была рэалізавана ў СССР, у тым ліку і Беларусі, у пасляваенныя гады.

Каб даць магчымасць падлеткам, занятым на вытворчасці, прадоўжыць сваю школьную адукацыю, Савет Народных Камісараў СССР 15 ліпеня

1943 г. прыняў пастанову «Аб навучанні падлеткаў, якія працуюць на прадпрыемствах» [1, с. 389]. Згодна з гэтым дакументам, СНК саюзных і аўтаномных рэспублік, краявыя і абласныя Саветы дэпутатаў працоўных былі абавязаны з 1 кастрычніка 1943 г. арганізаваць сетку агульнаадукацыйных школ у гарадах і рабочых пасёлках для навучання падлеткаў, якія працавалі на прадпрыемствах і жадалі без адрыву ад працы павысіць свой адукацыйны ўзровень. Кіраўнікам прамысловых наркаматаў і дырэктарам прадпрыемстваў даручалася забяспечыць школы памяшканнямі, абсталяваннем, ацяпленнем, асвятленнем, прымацаваць выкладчыкаў школ на харчаванне да сталовых прадпрыемстваў.

У першы год функцыянавання школ для падлеткаў выявілася, што большую частку іх кантынента складаюць юнакі і дзяўчаты сталага ўзросту, чые падлеткавыя гады прыпалі на час нямецкай акупацыі, якая пазбавіла іх магчымасці своечасова атрымаць школьную адукацыю. Гэта стала падставай для перайменавання вясной 1944 г. школ для падлеткаў у школы рабочай моладзі [1, с. 389].

У сувязі з тым, што значная колькасць сельскіх падлеткаў краіны, вымушана працаваць у сельскай гаспадарцы, не магла наведаць школу ў першай палове дня, СНК СССР 6 ліпеня 1944 г. прыняў пастанову № 829 «Аб арганізацыі вячэрніх школ сельскай моладзі» [1, с. 391–393]. Згодна з патрабаваннямі пастановы, наркаматы асветы рэспублік і іх рэгіянальныя структуры сумесна з органамі мясцовай улады абавязваліся правесці ў сёлах улік усіх падлеткаў, якія не маюць сямігадовай адукацыі, вызначыць пачатковы ўзровень іх ведаў, правесці тлумачальную працу сярод сельскай моладзі гэтага і больш старэйшага ўзросту з нагоды важнасці павышэння іх адукацыйнага ўзроўню, стварыць належныя ўмовы для працы сельскіх вячэрніх школ, а навучэнцам гэтых школ усяляк садзейнічаць у навучанні.

Школы рабочай моладзі звычайна былі сямігадовыя або сярэднія, у той час як школы для сельскай моладзі прадугледжвалі пачатковую і сямігадовую форму навучання. Працягласць навучальнага года ў школах рабочай моладзі складала 49 тыдняў па дзевяць вучэбных гадзін у тыдзень, колькасць навучэнцаў у кожным класе не магла быць больш за 20 чалавек. Навучанне ў школах рабочай моладзі праводзілася па вучэбных праграмах для 5–10 класаў няпоўнай сярэдняй і сярэдняй школы. У вячэрнія школы сельскай

моладзі прымалі маладых людзей і падлеткаў, якія працавалі ў сельскагаспадарчай вытворчасці і не мелі магчымасці наведваць школу ўдзень. Працягласць навучальнага года ў школах сельскай моладзі складала 25 тыдняў па 20 вучэбных гадзін у тыдзень. Навучальны год пачынаўся з 1 лістапада, аднак гэты тэрмін мог мяняцца ў залежнасці ад тэрмінаў выканання сельскагаспадарчых работ.

Кіруючыся вышэйназванымі дакументамі, СНК БССР і ЦК КП(б)Б 25 жніўня 1944 г. прынялі пастанову «Аб рэарганізацыі школ для падлеткаў, якія працуюць на прадпрыемствах, у школы рабочай моладзі і аб арганізацыі вячэрніх школ сельскай моладзі» [2, с. 26].

Пастанова абавязвала абласныя і раённыя камітэты партыі, абласныя і раённыя выканкамы, абласныя і раённыя аддзелы народнай адукацыі прыняць неабходныя меры па арганізацыі работы школ рабочай і сельскай моладзі. Ставілася задача да пачатку 1945/46 навучальнага года стварыць у гарадах і рабочых пасёлках сетку сямігадовых і сярэдніх школ рабочай моладзі (ШРМ), у сельскай мясцовасці – пачатковых і сямігадовых вячэрніх школ сельскай моладзі (ШСМ). Кіраўнікам партыйных і савецкіх органаў на месцах, органам народнай адукацыі даручалася вырашыць праблему з выдзяленнем для школ неабходных памяшканняў, мэблі, вучэбнага абсталявання, падручнікаў.

Згодна з планам, падрыхтаваным Наркамасветы ў 1945/46 навучальным годзе, у рэспубліцы павінны былі пачаць дзейнасць 225 школ рабочай моладзі з кантынгентам навучэнцаў 15 000 чалавек і 375 вячэрніх школ сельскай моладзі з кантынгентам 15 405 чалавек [3, арк. 219].

Каб працэс адкрыцця школ прайшоў арганізавана, Наркамасветы выдаў загад, у якім вызначалася сетка школ адпаведна кожнай вобласці і рэкамендацыі па стварэнні неабходных умоў для іх дзейнасці. ЦК ЛКСМБ прыняў пастанову аб аказанні дапамогі органам народнай адукацыі ў правядзенні ўліку моладзі, якая падлягала навучанню, падрыхтоўцы памяшканняў для патрэб школ, забеспячэнні іх асвятленнем і ацяпленнем.

На жаль, валявыя рашэнні зверху, характэрныя для таго перыяду ва ўсіх абласцях жыцця грамадства, праявіліся і пры падрыхтоўцы плана па адкрыцці школ рабочай моладзі і вячэрніх школ сельскай моладзі. Наркамасветы рэспублікі, вызначаючы планавыя заданні абласцям па стварэнні ШРМ і ШСМ, не ўлічыў ні іх спецыялізацыі, ні матэрыяльныя магчымасці, якія мелі вялікае значэнне, асабліва ў першыя пасляваенныя гады, ні наяўнасць кваліфікаваных настаўніцкіх кадраў, ні асаблівасці ўмоў жыцця і працы моладзі ў гарадах і сельскай мясцовасці.

Як паказала практыка, партыйныя і савецкія ўлады на месцах у асноўным абмежаваліся агульнымі ўказаннямі, а органы народнай адукацыі, кіраў-

нікі прадпрыемстваў, калгасаў аказаліся не гатовыя да арганізацыі навучальных устаноў для працуючай моладзі.

Фармальны падыход да планавання сеткі навучальных устаноў, негатовнасць мясцовых партыйна-савецкіх улад і органаў адукацыі на месцах да арганізацыі ШРМ і ШСМ сталі галоўнай прычынай таго, што да пачатку навучальнага года ні адна з абласцей не здолела выканаць планавае заданне па адкрыцці школ рабочай моладзі. Паводле справаздач абласных аддзелаў адукацыі, на 1 лістапада 1945 г. у рэспубліцы было створана 133 ШРМ, або толькі 60% ад запланаванай колькасці [3, арк. 219]. Асабліва нізкія паказчыкі былі ў Полацкай вобласці, у якой замест 18 было створана толькі 2 школы, у Пінскай вобласці замест 12 – 2 школы, у Гродзенскай вобласці замест 20 – 7 школ [3, арк. 219].

Істотна стрымлівала адкрыццё школ рабочай моладзі адсутнасць вучэбных памяшканняў. Найбольш рацыянальным падыходам пры стварэнні сямігадовых і сярэдніх ШРМ было размяшчэнне іх у памяшканнях масавых школ. Па-першае, адзін дырэктар мог адначасова ўзначальваць абедзве навучальныя ўстановы. Па-другое, гэта было зручна з улікам вырашэння пытанняў з мэбляй, ацяпленнем, асвятленнем, забеспячэннем нагляднасцю і г. д. Аднак большасць гарадскіх масавых школ працавалі ў 2–3 змены, а таму не мелі магчымасці выдзеліць класныя пакоі для ШРМ. Калі ж класы і выдзяляліся, то толькі ўвечары. У такім выпадку школы рабочай моладзі функцыянавалі не як зменныя, а толькі як вячэрнія.

Нявыкананым да пачатку навучальнага года аказалася і планавае заданне па кантынгенце ШРМ. Замест 15 000 у школы рэспублікі было залічана 11 443 чалавекі, або 71% ад плана. Найгоршыя паказчыкі былі ў Полацкай вобласці, дзе замест 1260 чалавек у школы было залічана толькі 264, у Гродзенскай вобласці замест 1360 чалавек – 518, у Пінскай вобласці замест 880 чалавек – 264 [3, арк. 219]. Адною з галоўных прычын нізкага ахопу навучаннем рабочай моладзі з'яўлялася адназменная, як правіла вячэрняя, праца большасці ШРМ пры шматзменнай працы маладых рабочых на прамысловых прадпрыемствах.

Што да адкрыцця вячэрніх школ сельскай моладзі, то на пачатак навучальнага года іх у рэспубліцы было створана значна больш, чым планавалася. У адпаведнасці з дадзенымі, прадстаўленымі ў Наркамасветы абласцямі, у рэспубліцы было створана 445 ШСМ пры плане 375. Агульная колькасць навучэнцаў у школах сельскай моладзі таксама перавышала запланаваную. Замест 15 405 навучэнцаў паводле плана было залічана 18 798 [3, арк. 217]. Перавышэнне планавых заданняў па колькасці ШСМ і іх кантынгенце адбылося за кошт адкрыцця большай колькасці пачатковых школ.

Аднак Пінская, Віцебская і Баранавіцкая вобласці з планавымі заданнямі не справіліся. У Баранавіцкай вобласці было створана толькі 13 ШСМ з 25 запланаваных, у Пінскай – замест 25 школ – 20, у Віцебскай – замест 34 школ – 31 [3, арк. 219].

Трэба адзначыць, што статыстычныя дадзеныя, прадстаўленыя абласнымі аддзеламі народнай адукацыі аб колькасці адкрытых на пачатак навучальнага года школ рабочай і сельскай моладзі і іх кантынгентах, не адпавядалі сапраўднасці. Баючыся пакарання, загадчыкі раённых і абласных аддзелаў народнай адукацыі завышалі паказчыкі па адкрыцці школ для працуючай моладзі і ахопе яе навучаннем. Пра гэта сведчаць вынікі праверкі работы створаных вучэбных устаноў для працуючай моладзі, праведзенай Наркамасветы рэспублікі ў канцы першага навучальнага паўгоддзя. Так, згодна з інфармацыяй, прадстаўленай Маладзечанскім аддзелам адукацыі, у вобласці на пачатак навучальнага года функцыянавала 9 школ рабочай моладзі з кантынгентам 5067 навучэнцаў, а праверка, праведзеная прадстаўнікамі Наркамасветы праз два месяцы, выявіла, што ў сапраўднасці працавала 5 школ, у якіх навучаўся толькі 391 чалавек [3, арк. 219].

У асобных абласцях партыйныя і савецкія ўлады абмежаваліся толькі фармальным зацвярджэннем сетак ШРМ і ШСМ, партыйна-савецкія органы на месцах не прынялі неабходных мер для стварэння неабходных умоў для арганізацыі вучэбных заняткаў. Школы не былі забяспечаныя памяшканнямі, палівам, многія школы ў сельскай мясцовасці не мелі лямпаў і газы, што прыводзіла да сістэматычнага зрыву заняткаў. Не ўдзялялі дастатковай увагі школам рабочай і сельскай моладзі і раённыя аддзелы народнай асветы. Не хапала настаўнікаў, затрымлівалася аплата іх працы, навучэнцы былі дрэнна забяспечаны падручнікамі і вучэбна-пісьмовымі прыладамі.

Асабліва складана ішла справа з арганізацыяй дзейнасці школ рабочай і сельскай моладзі ў заходніх абласцях рэспублікі.

У выключна неспрыяльных умовах пачалі навучальны год школы Палескай вобласці. У большасці з іх не было лямпаў і газы, падручнікаў і пісьмовых прылад. Нязначная колькасць іх была атрымана толькі ў лютым 1946 г. З 168 настаўнікаў, якія працавалі у школах вобласці, штатнымі былі толькі 5. Як вынік, ужо ў першым паўгоддзі адсеў навучэнцаў са школ рабочай і сельскай моладзі вобласці склаў 1091 чалавек (ШРМ – 291 чалавек, ШСМ – 800 чалавек) [4, арк. 176].

Не лепш складваліся справы ў Гродзенскай вобласці. Толькі па прычыне адсутнасці настаўнікаў вучэбныя працэсы не пачаліся ў школах Юрацішкага, Дзятлаўскага і шэрагу іншых раёнаў гэтай вобласці [3, арк. 217].

У сувязі з недастатковым фінансаваннем ва ўсіх абласцях рэспублікі мелі месца затрымкі заробковай платы настаўнікам. Так, настаўнікі школы рабочай моладзі пры шклозаводзе ў г. Гомелі не атрымлівалі зарплату на працягу чатырох месяцаў [3, арк. 218].

Аб'яжавыя адносіны да дзейнасці школ праяўлялі і асобныя кіраўнікі прамысловых прадпрыемстваў, устаноў і праўленняў калгасаў. Маладыя рабочыя і калгаснікі, якія з'яўляліся навучэнцамі школ, нагружаліся звышурочнай працай, накіроўваліся ў камандзіроўкі (паравознае дэпо Калінкавічы, Гомсельмаш і інш.), мабілізоўваліся на працяглы час на лесанарыхтоўкі (Гарадоцкі, Буда-Кашалёўскі і іншыя раёны) [3, арк. 218].

Дрэнны стан матэрыяльнай і вучэбнай базы школ рабочай і сельскай моладзі, іх недастатковае фінансаванне, адсутнасць педагагічных кадраў і іншыя прычыны сталі прадумовай таго, што на працягу першага навучальнага паўгоддзя колькасць школ для працуючай моладзі і іх кантынгенты значна зменшыліся. Калі на пачатак навучальнага года ў рэспубліцы, згодна са статыстыкай, было створана 455 ШСМ, то на 1 студзеня 1946 г. іх засталася толькі 335. Агульная колькасць навучэнцаў у іх зменшылася з 18 798 да 13 632 чалавек. Істотны адсеў навучэнцаў адбыўся і ў ШРМ. На 1 студзеня 1946 г. з 11 443 залічаных у школы навучэнцаў заняткі наведвала толькі 7707 чалавек [3, арк. 219].

Нездавальняючае становішча з арганізацыяй работы школ для працуючай моладзі стала падставай для таго, каб Наркамасветы рэспублікі і ЦК ЛКСМБ звярнуліся з сумеснай просьбай да ЦК КП(б)Б абмеркаваць пытанне «Аб паляпшэнні работы школ рабочай і сельскай моладзі» на пасяджэнні бюро і прыняць адпаведную пастанову [3, арк. 217–218].

Каб актывізаваць работу па стварэнні навучальных устаноў для працуючай моладзі і паляпшэнні іх вучэбнай дзейнасці, СНК БССР і ЦК КП(б)Б 2 крававіка 1946 г. прынялі пастанову «Аб мерапрыемствах па паляпшэнні работы школ рабочай і сельскай моладзі». Адпаведна свае пастановы прынялі абкамы, гаркамы, райкамы.

Гэта ў пэўнай ступені актывізавала дзейнасць партыйных і савецкіх улад, прадпрыемстваў і устаноў па забеспячэнні спрыяльных умоў для работы ШРМ і ШСМ, уключэнні ў працэс навучання юнакоў і дзяўчат, якія не мелі сямігадовай, сярэдняй, а падчас і пачатковай адукацыі.

Істотную ролю ў паляпшэнні дзейнасці навучальных устаноў для працуючай моладзі рэспублікі аказала прынятая 11 лютага 1946 г. пастанова СНК СССР [1, с. 394], згодна з якой у Наркамасветы рэспублікі было створана ўпраўленне школ рабочай і сельскай моладзі, ва ўсіх абласцях адпаведных сектараў. У гарадскіх і раённых

аддзелах народнай адукацыі была ўведзена па-сада інспектара па ШРМ і ШСМ.

Аднак, нягледзячы на прынятыя пастановы і меры, наладзіць паўнаважную дзейнасць школ рабочай і сельскай моладзі рэспублікі ў наступным 1946/47 навучальным годзе не атрымалася: усё яшчэ не хапала памяшканняў для правядзення заняткаў, вучэбнага абсталявання, падручнікаў, вучэбных дапаможнікаў, школьных пісьмовых прылад, настаўнікаў. Вялікая колькасць працуючай моладзі заставалася не ахопленай навучаннем.

Калегія Міністэрства асветы БССР, якая 16 кастрычніка 1946 г. разгледзела пытанне «Аб рабоце школ рабочай моладзі г. Мінска», канстатвала, што на пачатак 1946/47 навучальнага года ў горадзе планавалася дзейнасць 11 сярэдніх школ рабочай моладзі, а заняткі пачаліся толькі ў сямі школах. Пры гэтым у школах № 3, 4, 9 адсутнічала асвятленне, не было дастатковай колькасці падручнікаў і некаторых настаўнікаў. Па прычыне адсутнасці святла 4-я школа не працавала больш за тры тыдні, частыя перапынкі былі ў рабоце школ № 1, 6. Падручнікаў па беларускай, рускай мовах і матэматыцы асобных школы не мелі наогул, а іншых падручнікаў мелі па 2–3 экзэмпляры. У школах № 3 і 7 не хапала настаўнікаў хіміі, у 5-й і 10-й – настаўнікаў фізікі. У школах не было стабільных раскладаў заняткаў, класных журналаў, не ажыццяўляўся кантроль за якасцю работы настаўнікаў [3, арк. 249].

Як і ў папярэднім навучальным годзе, многія кіраўнікі прадпрыемстваў горада не бачылі вострай неабходнасці ў павышэнні агульнаадукацыйнага ўзроўню працуючай моладзі і не стваралі належныя ўмовы для таго, каб яна мела магчымасць вучыцца без адрыву ад вытворчасці. На трактарным і аўтамабільным заводах, фабрыках імя Крупскай, імя Тэльмана і іншых прадпрыемствах маладыя рабочыя вымушаны былі працаваць пазменна, што не дазваляла ім навыведваць заняткі ў школах у вясёрыні час [3, арк. 249].

Дрэнная падрыхтоўка школ рабочай моладзі горада да пачатку навучальнага года, адсутнасць падручнікаў і настаўнікаў, аб'якавыя адносіны кіраўнікоў прадпрыемстваў да павышэння агульнаадукацыйнага ўзроўню іх маладых рабочых з'явіліся перадумовай нізкага ахопу навучаннем працуючай моладзі горада, дрэннага наведвання заняткаў навучэнцамі школ і іх адсеву.

Каб выправіць становішча, Міністэрства асветы БССР звярнулася да Мінскага гарадскога камітэта КП(б)Б з просьбай абмеркаваць пытанне аб рабоце школ рабочай моладзі горада на пасяджэнні бюро гаркама [3, арк. 249].

Не лепшай была арганізацыя работы школ для працуючай моладзі і ў рэгіёнах рэспублікі. Як вынікае з пастановы калегіі Міністэрства

асветы БССР ад 11 снежня 1946 г. «Аб стане і мерах па паляпшэнні работы Гродзенскага аблана па кіраўніцтве справай народнай адукацыі ў вобласці», усімі раёнамі вобласці ў 1946/47 навучальным годзе не быў выкананы план па сетцы і кантынгентнах школ рабочай і сельскай моладзі. У шэрагу раёнаў школы рабочай і сельскай моладзі праіснавалі два-тры тыдні і спынілі сваю работу. У Сапоцкінскім, Жалудокскім і іншых раёнах школы наогул не былі адкрыты. Адсёў навучэнцаў са ШРМ вобласці за першую чвэрць дасягнуў 60% [3, арк. 278].

Надаючы важнае значэнне арганізацыі агульнаадукацыйнай падрыхтоўкі працуючай моладзі без адрыву ад вытворчасці, СНК БССР і ЦК КП(б)Б 15 красавіка 1947 г. зноў разгледзелі пытанне аб рабоце школ рабочай і сельскай моладзі і прынялі адпаведную пастанову. З мэтай яе выканання партыйныя і савецкія арганізацыі, прадпрыемствы і ўстановы, органы народнай адукацыі разгарнулі актыўную работу па росце колькасці і паляпшэнні дзейнасці школ для працуючай моладзі, павелічэнні іх вучнёўскага кантынгента.

Гэта мела станоўчы вынік. Паступова ўмацоўваліся матэрыяльная база і кадравы склад школ рабочай і сельскай моладзі, яны заваёўвалі ўсё большую папулярнасць. З года ў год ва ўсіх рэгіёнах рэспублікі назіраўся рост колькасці школ і вучняў у іх.

У 1950/51 навучальным годзе колькасць школ рабочай моладзі рэспублікі ўзрасла да 230. Іх кантынгент у параўнанні з 1945/46 навучальным годам узрос у 4 разы і склаў 30 764 чалавекі. Сетка школ сельскай моладзі павялічылася ў два разы. У 714 установах навучаўся 23 401 чалавек.

Агульная колькасць школ рабочай і сельскай моладзі ў рэспубліцы ў параўнанні з 1945/46 навучальным годам павялічылася ў два разы і склала 944 з кантынгентам 54 165 чалавек [5, с. 418].

Заклучэнне. Арганізацыя і станаўленне сістэмы агульнай адукацыі працуючай моладзі без адрыву яе ад вытворчасці ў пасляваенныя гады разглядалася партыйна-савецкім кіраўніцтвам рэспублікі як найважнейшая дзяржаўная задача палітычнага, гаспадарчага і абароннага значэння.

Вывучэнне і аналіз архіўных крыніц сведчаць пра тое, што стварэнне і арганізацыя вучэбнай работы школ рабочай моладзі і вясёрыніх школ сельскай моладзі рэспублікі адбываліся ў складаных сацыяльна-эканамічных умовах першых пасляваенных гадоў, у тым ліку фактычнай адсутнасці ўласнай матэрыяльнай і вучэбнай базы, педагагічных кадраў, падручнікаў, высокага адсеву навучэнцаў, абумоўленага занятасцю іх

на звышурочных працах. Тым не менш намаганнямі партыйна-савецкіх органаў усіх узроўняў, Наркамасветы, аддзелаў народнай адукацыі, грамадскасці была праведзена вялікая работа, якая

дазволіла стварыць сетку школ, у якіх працуючая моладзь мела магчымасць атрымаць сямігадовую і сярэднюю адукацыю, а затым паступіць у сярэднія спецыяльныя і вышэйшыя навучальныя ўстановы.

Спіс літаратуры

1. Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа: сб. док. 1917–1973. М.: Педагогика, 1974. 560 с.
2. Новик Е. К. Ленинский комсомол Белоруссии – общеобразовательной школе: Содержание, формы и методы работы по обучению и коммунистическому воспитанию молодежи (1941–1980 гг.). Минск: Наука и техника, 1982. 352 с.
3. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). Ф. 4 п. Воп. 17. Спр. 43.
4. НАРБ. Ф. 4 п. Воп. 17. Спр. 41.
5. Народное хозяйство БССР. Статистический сборник. Минск: Госиздат БССР, 1963. 450 с.

References

1. *Narodnoye obrazovaniye v SSSR. Obsheobrazovatel'naya shkola: sbornik dokladov. 1917–1973* [Public education in the USSR. Comprehensive school: collection of reports. 1917–1973]. Moscow, Pedagogika Publ., 1974. 560 p. (In Russian).
2. Novik E. K. *Leninskiy komsomol Belorussii – obshcheobrazovatel'noy shkole: Soderzhaniye, formy i metody raboty po obucheniyu i kommunisticheskomy vospitaniyu molodezhi (1941–1980 gg.)* [Lenin Komsomol of Belarus general education schools: the content of the form and methods of work on education and communist education of youth (1941–1980)]. Minsk, Nauka i tekhnika Publ., 1982. 352 p.
3. National Archives of Republic of Belarus (NARB). Fund 4. I. 17. F. 43.
4. NARB. Fund 4. I. 17. F. 41.
5. *Narodnoye khozyaystvo BSSR. Statisticheskiy sbornik* [National economy of the BSSR. Statistical collection]. Minsk, Gosizdat BSSR Publ., 1963. 450 p. (In Russian).

Інфармацыя пра аўтара

Андарала Ігар Аляксандравіч – кандыдат педагагічных навук, дацэнт, загадчык кафедры культуралогіі і псіхалага-педагагічных дысцыплін. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў (вул. Рабкораўская, 17, г. Мінск, 220007, Рэспубліка Беларусь). E-mail: aia1106@mail.ru

Information about the author

Andarala Ihar Alyakndravich – PhD (Pedagogics), Associate Professor, Head of the Department of cultural studies and psychological-pedagogical sciences. Belarusian State University of Culture and Arts (17 Rabkorauskaya Ave., 220007, Minsk, Republic Belarus). E-mail: aia1106@mail.ru

Паступіў 15.05.2025